

Et lite tipshefte

Ungdommens kritikerpris

Gjennomføring i klasserommet

Hvordan komme i gang:

- Legg bøkene på kateteret og la dem velge. Fordel: tillit. Ulempe: alle velger den tynneste. En tynn bok kan ta lang tid å lese! Mange tjukke bøker kan leses på en dag.
- Les første kapittel av hver bok høyt før elevene kan velge sin første bok. Dette hjelper elevene til å forstå hva slags bok de har å gjøre med.

Erfaring: ”Vi hadde en intro til hver bok (leste første kapittel/en kort novelle) – så valgte de hva de ville starte med ut fra dette (vi hadde mottatt 8 eksemplarer av hver tittel). Motivasjon var uavhengig av tjukke/tynne bøker. Dersom boka fenget innledningsvis, så virket det ikke som om tjukkelsen betydde noe. Noen var litt stolte av at de hadde greid å fullføre ei tjukk bok! De som slet med boka de fikk utdelt, fikk ny bok.”

Wenche Rokkan Iversen, lærer på Aust-Lofoten vgs, juryklasse 2010/2011

- Stol ikke på omslagene! Men forsidene kan brukes til å snakke om elevenes forventinger til samtidslitteratur generelt og til lesing av den spesielle boka. Hva tror du boka handler om? Er det designelementer som går igjen blant de nominerte bøkene? En uhøytidelig kåring av beste forside kan være en morsom start. Etter endt lesing kan dere ta en ny kåring. Har elevene endret oppfatning av forsidene?
- Lag en avtale med de sterke leserne: Nå må dere ta ansvar og lese Fløgstad først.
- Gratis pizza og sjokolade til nordmenn slår aldri feil! Når første bok er lest får eleven en liten melkesjokolade. Når alle har lest tre bøker blir det kake eller is.

Gjennomføring av leseperioden:

Læreren skal få lesingen i gang, holde tempoet oppe og få klassen til å enes om en topp 3-liste. Læreren er en slags prosjektleder som leder arbeidet og holder motivasjonen oppe.

Hvordan holde tempoet og motivasjonen oppe?

- ✓ De fleste klasser har en tempoplan. Før jul skal de ha lest for eksempel tre bøker. Lag et diagram med elevene navn på ene akse og boktitlene på andre akse. Grønt klistremerke når man leser ei bok. Rødt når boka er lest.
- ✓ Juryklassene får et visst antall eksemplarer av hver bok. At elevene ikke får hver sin bok betyr at man har et visst lesepress siden andre står i kø på boka.
- ✓ Har dere jevnliges boksamtaler har dere samtidig frister. Elevene må ha lest bøkene som skal samtales om.

Ungdommens kritikerpris: Et lite tipshefte

- ✓ Flere klasser har arrangert litteraturkveld for foreldre eller bokprat for andre klasser. Med et arrangement har man en deadline å jobbe fram mot.
- ✓ Sosiale tiltak som lesekvelder i biblioteket eller diskusjonskveld på en lokal kafè har vært populært i mange klasser. Server pizza og kjør diskusjon.
- ✓ Kritikerfadderer kommer på flere besøk. Disse besøkene er mål å jobbe fram mot. Les mer om kritikerfadderer lenger bak i heftet.

Erfaring: ”I starten av enkelte leseøker fekk elevar koma med lesaropplevingar (med vekt på det positive) for slik å motivera. Eg såg mi rolle i forlenginga av dette, koma med små innsmette frå fascinerande deler av bøkene etter kvart som eg sjølv hadde lese dei.”

Lærer i 2mm på Langhaugen vgs

Bruk av norsktimene: Lærerne har brukt norsktimene svært forskjellig. Det er stor variasjon i antall norsktimer i de ulike klassene. Noen bruker all tid på lesing, andre ber elevene lese hjemme og bruker skoletiden til diskusjoner. UKP er et krevende prosjekt og vi anbefaler å bruke norsktimene i leseperioden til lesing og diskusjon.

Flere lærere lar heldagsprøvene dreie seg rundt drøftinger av sjanger og tema i de nominerte bøkene, i lys av læreplanens mål, og lar også elevene ha et større skriftlig arbeid hvor de drøfter en av bøkene grundig

Boksamtalen: I UKP står samtalen og diskusjonen sentralt. Boksamtalene setter diskusjonen i gang. I den muntlige diskusjonen øker temperaturen og engasjementet.

Boksamtaler er tidkrevende, men gir mye. Boksamtaler kan gjennomføres en og en eller i grupper. Fordelen er at alle elever må bidra, man kan ikke gjemme seg bort. I små grupper får elevene muntlig trening og tør kanskje opp i klasserommet etterpå.

Praktisk gjennomføring av boksamtale:

- ✓ Fire elever leser samme bok og samtaler om den. Samtalen ledes av deg som lærer eller skolebibliotekar. Husk på bibliotekarene! De lengter etter å jobbe med litteratur. Sett dere gjerne i kantina. Spander en kaffe eller dagens rett hvis dere har råd. En kopp kaffe løser opp stemningen og ufarliggjør situasjonen. Dette er ikke en eksamen, men en samtale.
- ✓ Fokuser på leseopplevelsen. Du som lærer kan begynne å snakke om din opplevelse. La være å notere og ikke sett karakter. Understrek at du er ute etter å høre elevenes mening, ikke en ”riktig” tolkning.

Hvilke spørsmål setter samtalen i gang?

- ✓ Omslaget – hva synes eleven om det? Hvorfor tror du det er slik? Har det noen sammenheng med innhold i boka?

Ungdommens kritikerpris: Et lite tipshefte

- ✓ Be elevene finne en setning eller beskrivelser som har gjort inntrykk. Ta utgangspunkt i denne.
- ✓ Fortell om en av personene i boka.

Når samtalen kommer i gang kan du bruke strategier fra kritisk lesning og gå mer detaljert til verks og snakke om troverdighet, aktualitet, autonomi etc.

Læreplanmål:

- Mestre ulike muntlige roller i gruppesamtaler som aktør og tilhører.
- Bruke relevante og saklige argumenter i diskusjoner og vise åpenhet for andres argumentasjon
- bruke kunnskap om språk og tekst i utforskende og vurderende samtaler om litteratur ut fra egen opplevelse
- tolke og reflektere over innhold, form og formål i et representativt utvalg samtidstekster

Læringsmål:

- Aktiv deltakelse i samtalen. Evne til å bruke andres argumentasjon i egen
- Vise åpenhet for andres argumenter. Begrunne egne argumenter
- Bruke kunnskap om episk litteratur og virkemidler i tekst samtaler der du tar utgangspunkt i egen lesning.
- Ha en mening om hva du liker og ikke liker og begrunne dette.

Diskusjon i grupper

La dem som liker samme bok sitte i samme gruppe. I stedet for at alle i gruppen må argumentere for hver sin bok, samler gruppen argument sammen. Gruppen blir et lag som kjemper for samme sak. Sammen har de flere argument og står sterkere i plenumsdiskusjonen etterpå. Mange gode argument og lesninger av stille elever kommer ofte ikke fram. I en liten gruppe er man også interessert i deres argumenter. På denne måten blir også de hørt. Og diskusjonen i klassen blir bedre, mer interessant og gjerne med høyere temperatur.

Plenumsdiskusjon

La en elev eller en gruppe innlede om hver bok og på den måten sett i gang diskusjonen. Som lærer kan du forberede innganger til diskusjonen. Det kan være tema, språket el.l.

Les som en litteraturkritiker. Kritisk/selvstendig lesing

Med kritisk eller selvstendig lesning ønsker vi diskusjon om kvalitet. Det finnes ingen riktig tolkning. Den riktige lesningen er din lesning. Tyngden eller troverdigheten i lesningen ligger i argumentasjonen. Ved å lese som en kritiker trenes elevene i å argumentere for sine meninger.

I UKP er det elevene som er kritikerne. Elevene skal bedømme bøkene ut i fra sine kvalitetskriterier. Klassen bør ha drøftet hvilke kvaliteter de mener en god bok bør ha. Å finne kriterier kan kritikerfadderer være behjelpelig med.

Magefølelsen

Den personlige leseopplevelsen teller. Alle kritikere har en umiddelbar reaksjon. Alle kritikere er subjektive lesere og de fleste leser like mye med magen som hodet. Etterpå begynner jobben med å finne ut hvorfor han/hun likte eller ikke likte den.

Praktisk råd: Noter når du leser

Skriv ned din umiddelbare mening. Skriv det ned slik du ville sagt det til kameraten din. Dette er en god øvelse. Mange elever har stor respekt for det skrevne ord og blir mye rundere og mildere når de skriver enn når de snakker. Det er lett å glemme hvordan man opplevde den første lesningen. Formuleringer kan dessuten finpusses etterpå.

En kritiker skriver i boka, men elevene kan skrive på et ark. Noter sidetall hvor det står noe viktig, fint eller dumt. Noter setninger og formuleringer om beskriver for eksempel en karakter godt eller som bare er gode. Sett utropstegn ved gode dialoger eller skildringer. Et argument som støtter seg på eksempler fra teksten har større tyngde enn et løst argument.

Bokens handling:

For å mene noe om boka må man vite hva den handler om. Det er ikke alltid like lett å sette fingeren på hva boka egentlig handler om. Her er to øvelser:

1. Skriv en tabloid overskrift. Overskriften skal peke på bokens innhold og selge boka. Dette er en øvelse i å spisse og konkretisere hva boka handler om. Samt god innledning til diskusjon og fin skriveøvelse i seg selv. Dessuten blir det ofte morsomt. Elevene har gjerne helt ulike overskrifter til samme bok.
2. Øv på å oppsummere handlingen for hverandre. Først får dere to minutter hver. Læreren tar tiden. Så går dere ned til ett minutt og til slutt et halvt minutt. Ble det best og mest presis når dere hadde god tid eller kort tid?

Hvordan anmelde en bok. En oppskrift.

1. fortell med få ord hva boka handler om
2. beskriv hvordan du opplevde boka

Ungdommens kritikerpris: Et lite tipshefte

---

3. forklar hva du syns gjør boka god eller dårlig, gi gjerne eksempel fra boka
4. forsøk å si noe om boka er viktig å lese, hvilken betydning den kan ha
5. skriv en spennende anmeldelse – selv om du syns boka var kjedelig. Anmeldelsen er en selvstendig tekst.

OVERSKRIFT: Lag en overskrift som sier noe om boka, leseropplevelsen eller som kan gi andre lyst til å lese både boka OG anmeldelsen din.

BOKA: Bokas tittel, evt. den del av en serie. Si litt om bokas sjanger og gi et KORT innholdsreferat, ikke mer enn tre-fire setninger, eks. hovedpersonen og andre viktige personer eller hendelser i boka. Ikke røp slutten!

SPRÅK: Var boka lett å lese – hvorfor eller hvorfor ikke? Korte eller lange setninger, kjedelig, dødt eller overraskende, spennende. Er det mye banning, dialektord og replikker eller er språket mer skildrende med språklige bilder, metaforer o.l. Passer språkbruken til bokas tema, budskap eller betydning eller blir det forstyrrende? Er den skrevet på en måte som gjør den spesielt interessant?

ORIGINALITET: Etter Twilight ble det veldig populært med bøker/filmer om vampyrer og varulver, er denne boka en slik trend i tiden? Ligner den på andre bøker du har lest eller hørt om, er den kreativ og fantasifull eller er den klisjefylt? Får den deg til å se på vanlige hendelser med nye øyne?

OPPLEVELSEN AV BOKA: Hvordan starter boka - fengende, oppslukende eller kjedelig, rett inn i handling eller beskrivende? Var boka vanskelig å legge fra seg, gripende, troverdig, overraskende, morsom, ekkel – provoserer forfatteren med vilje kanskje? Er det indre eller ytre spenning, lett å kjenne seg igjen i, lett å leve seg inn i? Hvordan er spenningskurven og høydepunkt/vendepunkt, er det overraskelser eller blir boka forutsigbart? Hvordan slutter boka – brått, uventet, forventet, overraskende, kommer det flere bøker? **IKKE BRUK**

ORDENE KJEDELIG OG SPENNENDE: bruk synonymordboka og finn andre ord i stedet.

FORFATTEREN: Si noe om forfatteren, er det debutboka eller har han/hun skrevet flere, og evt. Hvordan andre bøker ble likt? Fortell hvordan du syns forfatteren lykkes med boka – er det en sammenhengende helhet, er personene og/eller handlingene troverdige, hvordan klarer forfatteren å fenge interessen? Syns du forfatteren kunne ha gjort noe annerledes?

TOTALVURDERING: Hva handler denne boka egentlig om – hvorfor har forfatteren orket å bruke tid på å skrive denne? Har den noe viktig å si deg, noe viktig å si til andre eller gir den deg noe å tenke på? Er det en grunn til at noen bør lese denne boka akkurat nå eller ikke? Har boka en moral – eller motsatt? Anbefaler du boka videre?

Denne malen for hvordan anmelde en bok er utarbeidet av lærer Hege Fjeld.

Slakt

Det er lov å slakte! Det er viktig å si ifra. Kritikerens rolle er å argumentere for bokens kvaliteter. Hvis en bok ikke fungerer, er det kritikerens rolle å si ifra. Dette er kritikerens rolle i offentligheten og bokbransjen. Gjennom Ungdommens kritikerpris er vi interessert i å høre hva ungdom mener om norsk samtidslitteratur sett i lys av deres egne kriterier. Vi ønsker å høre hva de ikke liker. Det er ikke meningen at elevene skal like alle bøkene. Når man slakter en bok er det viktig å ha gode argumenter.

En ukritisk leser er en uinteressant leser.

Kritikerfadderer

Hver klasse får to til tre besøk av en litteraturkritiker. Samarbeidet med kritikeren kan foregå på ulike måter. Det er viktig at du som lærer har en dialog med kritikeren slik at klassen og kritikeren møtes med like forventninger. Kritikeren har høy kompetanse på samtidslitteratur og resepsjonen av litteraturen. Kritikeren kan være et friskt pust inn i juryarbeidet. Men det krever forberedelser. Bruk kritikeren der dere trenger hjelp. Her er noen tips:

- ✓ Kritikeren kan hjelpe klassen å bli bevisste sine kvalitetskriterier.
- ✓ Kritikeren kan presentere ulike anmeldelser.
- ✓ Snakk om slakt og ros. Hvordan begrunne godt og unngå klisjeer.
- ✓ Sett to bøker som alle elevene har lest opp mot hverandre.
- ✓ Er det bøker klassen strever med eller har motvilje mot? Kanskje kritikeren har en annen inngang til boken?
- ✓ La kritikeren innlede om sjangere.
- ✓ Kritikeren kan komme med skrivetips og lese gjennom anmeldelser elevene skriver.
- ✓ Kritikeren kan lede diskusjoner i grupper og plenum.

HUSK: Det kan være smart å snakke med kritikerfadderer før det første besøket om hvor høyt eller lavt nivået skal ligge. Det er viktig at ikke kritikeren snakker over hodet på elevene, men det er også viktig at elevene føler de blir tatt på alvor. Ta en telefon til kritikerfadderer og snakk om dette – ofte vil kritikeren bli glad for å få vite hvem han/hun skal besøke.

Finne nøkler for å forstå de vanskelig tilgjengelige tekstene

Vær bevisst på hvilke lesestrategier som kan anvendes på de ”vanskeligste” bøkene. La elevene selv komme med nøkler for hvordan man skal kunne ha glede av og forstå for eksempel en diktsamling eller en novellesamling. Bøkene som blir nominert til Ungdommens kritikerpris, og som elevene og dere lærere skal lese, er helt nye bøker. De er enda ikke kanonisert, og det finnes ikke stoff om dem i lærebøkene. Dette kan oppleves som frigjørende for elevene. Her er det elevene selv, og deres lesing,

Ungdommens kritikerpris: Et lite tipshefte

---

som ligger til bunn. Ikke en fasit eller en læreplan. Dette gjør de vanskelige tekstene mer interessante, og kan også gjøre dem lettere å prøve å forstå og gå løs på.

Langdiktet *Jimmen* av Øyvind Rimbereid, som var nominert 2011/2012, var populært hos gutter som til vanlig sleit med norskfaget. Flere av guttene la da vekt på at dette diktet var annerledes enn de andre bøkene, de mente diktet handlet om noe konkret i motsetning til bøkene av Sæterbakken og Espedal!

Variér måten å lese på.

Lydbøker og/eller å lese deler av boka høyt i grupper kan være til hjelp for noen som sliter med de tyngre bøkene. Dikt kan fungere bedre muntlig, når flere leser det sammen, enn å lese det hver for seg. Kanskje trenger også elevene flere nøkler her for å knekke koder.

Noveller kan kanskje kreve at man i fellesskap i klassen blir enige om hva novellene handler om. En roman er ofte én historie der elevene kan være enige om hva som har skjedd. Med noveller kan det ofte være behov for å tydeliggjøre den konkrete handlingen.

Flere av lærere fra tidligere år har brukt mer tid på enkelte bøker de mente var vanskelige. Men ofte handler det ikke om hvor mye tid en bruker på hver enkelt bok, men heller om hvor mye du som lærer bør gå inn og hjelpe elevene. Det er også mulig å snakke med kritikerfadderer om dette, og be han/hun om å fokusere ekstra på bøker som elevene sliter med.

Gjør prosjektet også til en trening med media.

La elevene skrive pressemeldinger, og selv kontakte forskjellige medier. Forbered dem på hvordan de ønsker å presentere prosjektet til journalistene.

Medieomtale av klassen og skolen kan være med å gjøre elevene kry av prosjektet. Ofte vil elevene vite mer om de nominerte bøkene og litteratur, enn journalisten som kommer på besøk.

Om en av de nominerte forfatterne kommer fra samme fylket som klassen din, eller fra samme området, kan dette være en vinkling som avisene tenner på.

Prestisje som motivasjon

Understrek at dette er et juryarbeid; at dette er arbeid på lik linje med Kritikerprisens arbeid – og at dere har en utenforstående oppdragsgiver i Foreningen Iles. Mange bryr seg om, og venter i spenning, på hva klassen og elevene mener. Ungdommens kritikerpris betyr mye for både forfatterne, forlagene,

Ungdommens kritikerpris: Et lite tipshefte

---

og pressen. Å bli lest av ungdom er i seg selv noe som de nominerte forfatterne er stolte av, men å vinne prisen i tillegg er ekstra stort. Tidligere vinnere som Roy Jacobsen og Helga Flatland har begge uttalt at Ungdommens kritikerpris betyr ekstra mye, ettersom juryen er framtidens lesere.

Også forlagene er opptatt av hva elevene mener. De følger nøye med, og vinnerboka blir alltid trykt opp i ekstra opplag. På utdelingen er forlagene representert sammen med forfatterne.

Utvelgelse av storjuryrepresentanter

Hver juryklasse skal velge to representanter som møtes i Storjuryen en uke før utdelingen. I Storjuryen kåres den endelige vinner. I Storjuryen er engasjementet og nivået på diskusjonen stort. Det er derfor viktig at klassens representanter har lest alle bøkene og er forberedt til å argumentere for og imot alle bøkene. Erfaringen er at ingen klasser kommer med lik liste. De aller fleste bøkene er likt av alle klassene. Det er aldri en enstemmig avgjørelse. Representantene skal tale klassens sak, men har mandat til å ta avgjørelser på vegne av klassen.

Hvordan gjøre utvelgelsen?

- ”Pavevalg”: Trekk deg ut av klasserommet og be elevene hente deg når de har funnet to representanter.
- La dem som har lest alle bøkene og har lyst stille til valg.
- Ha audition.
- Dette er ungdommenes kåring og det er ønsket at ungdommene selv styrer utvelgelsen, men i noen tilfeller kan det være en fordel at læreren styrer prosessen. For eksempel hvis ingen av elevene ønsker å dra. Klassen MÅ stille og læreren må ta ansvar for at dette skjer.

Skriftlige oppgaver av tidligere jurylærer Johanne Nordhagen (Hamar Katedralskole):

1. BRUK EN AV BIPERSONENE I EN AV ROMANENE DU HAR LEST OG SKRIV EN LITEN NOVELLE (max 500 ord). BRUK GJERNE ALLITERASJON I FORHOLD TIL ROMANEN!

Læringsmål:

Bruke virkemidler i en novelle

- Du må komponere teksten som en novelle og ikke en fortelling.
- Skrive en tekst med god sammenheng
- Skrive med godt språk som passer til sjangeren

2. ANMELD EN AV DE ÅTTE BØKENE DU HAR LEST.

Teksten skal være på minimum 800 ord.

Læreplanmål:

- drøfte innhold, form og formål i et representativt utvalg samtidstekster, skjønnlitteratur og sakprosa på bokmål og nynorsk og i oversettelse fra samisk
- gjøre rede for et bredt register av språklige virkemidler og forklare hvilken funksjon de har
- bruke et bredt register av språklige virkemidler i egen skriving, i sakprosa og kreative tekster, på bokmål og nynorsk
- mestre ulike skriverroller som finnes i skole, samfunn og arbeidsliv